

**Způsob fungování komunistických bezpečnostních složek se zvláštním zřetelem ke
Krajskému velitelství Státní bezpečnosti Gottwaldov, resp. Uherské Hradiště v letech
1949-1952**

Disertační práce

Oponentský posudek

Jako svůj záměr vytýčil doktorand v úvodu popsat vznik, vývoj a fungování útvaru Státní bezpečnosti na jihovýchodní Moravě v letech 1949–1952, analyzovat jeho organizační vývoj, otázku personálního obsazení a metody činnosti StB proti nepříteli.

Autor výběrem tématu práce doplňuje dosavadní nevelké výsledky výzkumu vzniku a vývoje územních útvarů Státní bezpečnosti. Díky takovému výzkumu můžeme více vědět o konkrétních dopadech činnosti StB na široké vrstvy obyvatelstva, na proces podřizování a kontroly společnosti a vývoj centralizace nástrojů bezpečnostního aparátu. Navíc Krajské velitelství StB Gottwaldov (Uherské Hradiště) patřilo dopady své činnosti na občany k jednomu z nejzávažnějších úseků StB (například mimořádný rozsah a intenzita mučení při výsleších, kariéra a činnost velitele Ludvíka Hlavačky či vyšetřovatele Aloise Grebeníčka). Samostatným problémem je pověstná odbojová organizace Světlana, tedy okolnosti jejího vzniku jako autentické regionální odbojové struktury či provokace StB i jako monstrózní represivní operace Státní bezpečnosti.

Doktorand podal důkaz o své mimořádně dobré orientaci nejen v domácím ale i zahraničním výzkumu, který kriticky a vhodně využil. U otázky rezistence prokázal snahu zobecnit výzkum velice složitých, zlomkovitých a mnohdy si protirečících pramenů s pomocí koncepce J. Hollanderové a R. Einwohnerové. Doktorand komparoval především dokumenty úřední povahy s prameny osobní povahy. Díky zvolené metodě ale i pečlivé a poučené práci s

prameny dokázal doktorand vytvořit reálný obraz bezpečnostního aparátu a jeho interakce s resistencí části obyvatelstva. Doktorand dokázal v neposlední řadě i kriticky posoudit polistopadové pokusy o zjednodušenou interpretaci, které svévolně a nepravdivě manipulují s celkovým významem rezistence v daném regionu.

Škála prostudovaných pramenů byla velmi široká. Doktorand se nespokojil jen s již tradičně využívanými prameny ABS, byť kvantitativně představují pochopitelně největší část využitých pramenů úřední povahy. Využil i další centrální i regionální archivy. Přínosem je dosud nevyužitá pozůstalost Antonína Slabíka. Tento soubor však potom ale představuje prakticky jediný využitý pramen neúřední povahy. To je asi dáno již přece jen velkým časovým odstupem od událostí. Dnes již zpravidla je prakticky nemožné získat autentické svědectví pamětníků, kteří mohou být ve věku devadesát let a více. Doktorand pak prostudoval a využil i množství relevantních titulů odborné literatury a některé internetové zdroje.

Ve třetí kapitole doktorand vymezil téma, posoudil stav historického výzkumu a použité terminologie. Podal široký přehled stavu dosavadního bádání i výsledků práce odborníků, kteří se problematikou zabývají, a posoudil jejich přínos k výzkumu. Zcela správně zaznamenal, že u nás dosud nebyly jasně definovány pojmy a základní rámec protikomunistické rezistence. Také se správně neomezil jen na výčet odborných prací vztahujících se čistě k tématu represe a rezistence ale pojal do své práce i otázku celkového pojetí rezistence, vztahu občanů a moci, v tomto konkrétním případě Státní bezpečnosti. Co se týká terminologie, doktorand se zabýval stále kolísajícím způsobem pojmenování protirežimních aktivit (nejčastěji protikomunistický odboj či třetí odboj). On sám se kloní k pojmu „protikomunistická rezistence“ a svůj postoj k věci i vysvětlil.

Vytknout lze snad prakticky chybějící odůvodnění zvoleného časového i organizačního rámce KV StB Gottwaldov (Uherské Hradiště). Počátek období (rok 1949) je

logický (vznik krajského uspořádání). Doktorand ale podrobněji neodůvodňuje druhý mezník, rok 1952. Shodou okolností jde jak o rok přesunu sídla z Uherského Hradiště do Gottwaldova, tak i formální změny z krajských velitelství na krajské správy. Jestliže je pak krajské velitelství jako organizační jednotka jasným celkem, pak chybí i odůvodnění výběru příkladů rezistence a tou byla organizace Světлана. Byly kritériem dostupnost či význam? Jakou část agendy představovala Světлана v daném období pro KV StB?

Čtvrtou kapitolu autor věnoval organizačnímu vývoji krajských velitelství StB a zejména pak KV StB Gottwaldov (Uherské Hradiště). Jednak popsal hlavní rysy vývoje po roce 1945 i s celostátními souvislostmi a pak i konkrétní vývoj KV StB Gottwaldov (Uherské Hradiště). Zde pak ale zcela opomíjí vliv struktur KSČ na KV StB. Ovšem StB rozhodně nepůsobila v politickém vzduchoprázdnu.

Velkou část textu pak představuje kapitola pět, ve které doktorand analyzoval údaje o personálním vývoji na KV StB, sociálním původu i motivacích příslušníků krajského velitelství StB a to na různých úrovních a funkcích. Značný prostor věnoval osobám velitelům.

Šestá kapitola je přehledem metod využívaných v té době StB. To byl tehdy stále se vyvíjející a poměrně složitý systém agenturně operativní činnosti. Zde uvedl i příklad, který má dokládat rozostřené hranice mezi represí a rezistencí. Dále popsal v té době velmi významnou metodu tzv. kontrolních sítí, či podobně provokačního nástroje „akce Kámen“ a konečně způsoby tzv. realizace, tedy vlastní zatýkání a domovní prohlídky a nakonec i vyšetřování, tedy přímou otevřenou represí. Zajímavým případem byl pokus některých dosud samostatně uvažujících soudců o nápravu ve vyšetřování. Jejich snaha jednat podle práva narazila na moc StB.

Sedmá kapitola je věnována otázce obětí činnosti StB. Zde se doktorand omezil na asi nejvýznamnější případ z té doby a oblasti. Podnikl potřebný, i když nesnadný pokus popsat

vývoj odbojové organizace „Světлана“ a posoudit často diskutovanou otázku její autenticity či vyprovokování. Autor opakovaně a na řadě příkladů prokazuje, že otázky represe, kontroly společnosti, protirežimních postojů na úrovni vybraného regionu měly velice závažné dopady na občany regionu.

Osmá kapitola shrnuje zjištěné poznatky. Za asi nejzajímavější závěr považují potvrzení teze, že protikomunistický odboj nese řadu znaků, spojující jej s druhým (protinacistickým) odbojem. Podobně tomu je podle zjištění doktoranda u motivací a zkušeností aktérů násilí.

Práce pak na konci obsahuje seznam použitých pramenů a literatury, seznam zkratk, obrazové přílohy a anglické resumé.

Závěrečné hodnocení bych rozdělil na dvě části: jak doktorand svojí disertační prací naplnil podmínky kvalifikační práce tohoto druhu a potom na hodnocení konkrétních poznatků a výsledků, které shromáždil a dosáhl.

Doktorand prokázal, že jsou mu vlastní způsoby odborné historické práce na úrovni kladené na studenta doktorandského studia. Koncepti disertační práce sestavil tak, že zodpovídá na všechny jím položené otázky. Je tématem nová a originální. Heuristická úroveň je zcela vyhovující. Autor prokázal, že se dobře orientuje v archivech a archivních fondech, dokáže jak správně citovat prameny, tak je excerpovat a správně, kriticky a vyváženě interpretovat. Hodnocený text obsahuje všechny náležitosti disertační práce. Obsahuje zhodnocení dosavadního stupně bádání nejen ve vztahu vybraný region – StB ale i obecně územních útvarů StB. Nastínil svoji metodu práce, zhodnotil archivní prameny a použitou literaturu. Po formální stránce je disertační práce zpracována na velmi dobré úrovni. Rukopis je strukturován logicky a přehledně. Formulace jsou srozumitelné a jasné. Autor rukopis zjevně hodně četl, opravoval a vylepšoval, protože prakticky neobsahuje žádné překlapy nebo

jazykové nesrovnalosti či pravopisné chyby. Tedy strukturální stránku disertační práce hodnotím jako výbornou.

Co se týká výsledků, tak doktorand získané poznatky nezpracoval mechanicky ale se značným obecným i velmi konkrétním rozhledem v problematice, takže dospěl k zajímavým poznatkům a posunul výzkum zdaleka nevyčerpané problematiky dál. Jako klíčový závěr vidím doktorandův postřeh o rozostřených hranicích mezi pachateli a oběťmi a stálém vývoji mezi oběma skupinami. Dále pak závěr o jisté kontinuitě rezistence, pocíťované aktéry v dané době, tak i doložitelné historickým výzkumem. Jako jistý problém vidím doktorandovu volbu soustředit se čistě jen na problém samotného mechanismu StB. Přitom právě v období let 1949-1952 došlo v celé společnosti k posunu k masové represi a především k vytvoření mechanismu politických procesů. Bylo by proto vhodné se věnovat i vztahu StB a KSČ a to jak na lokální, tak i celostátní úrovni a zodpovědět otázky, jak reagoval region na změny politiky na úrovni vedení KSČ a jak se projevil v regionu proces hledání nepřítelů uvnitř KSČ. StB také nebyla organizací samou pro sebe ale především nástrojem k udržení moci KSČ. Zde vidím jistou rezervu a očekávám při obhajobě doktorandovo vyjádření. Další otázkou pak je zmíněné časové vymezení práce. Zvolený časový rámec je sice zcela použitelný, ale výběr by si zasloužil také podrobnější zdůvodnění.

Práci Mgr. Zdeňka Homoly ale doporučuji k obhajobě.

V Praze 30. 7. 2020

PhDr. Prokop Tomek, PhD.